

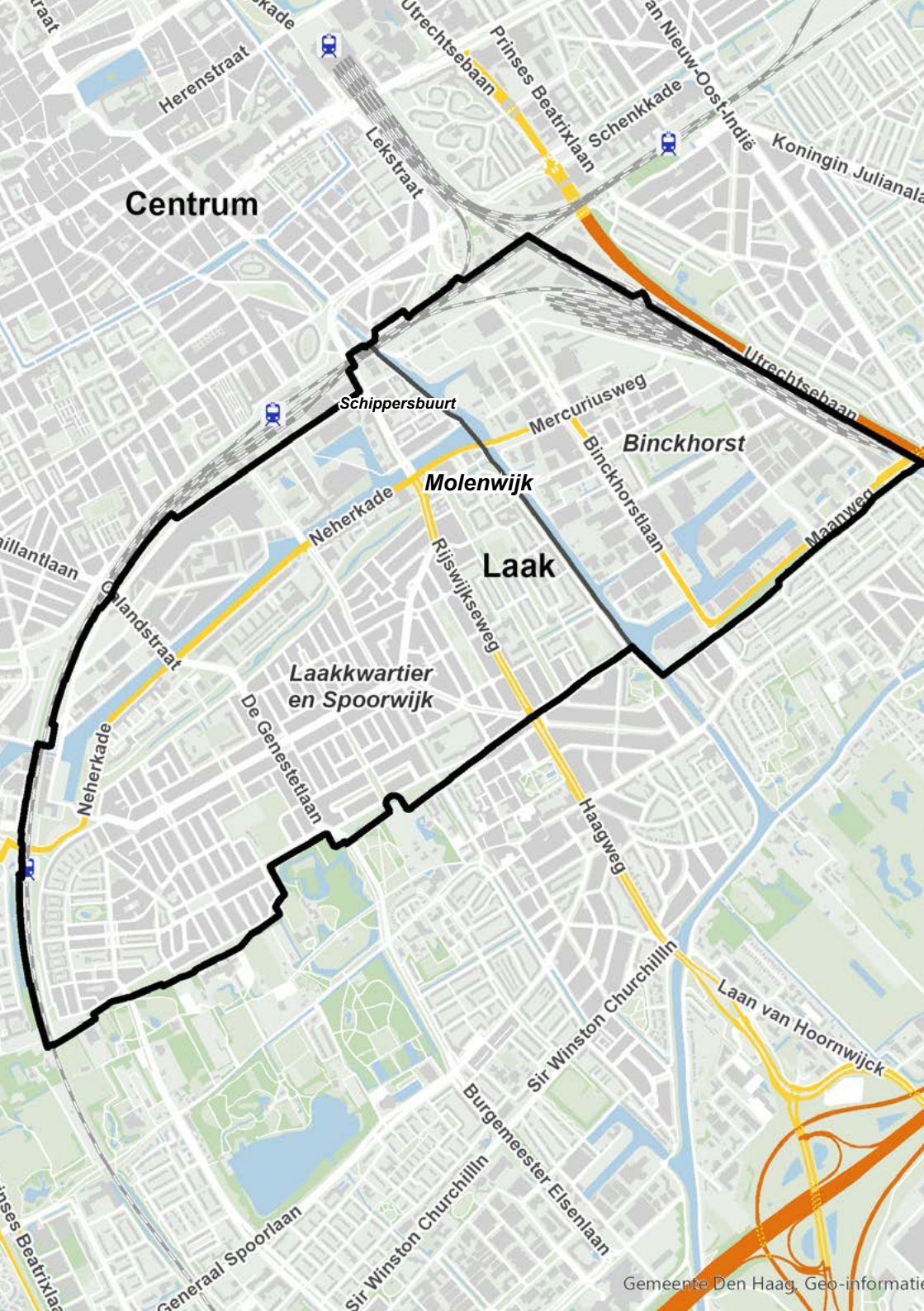
Den Haag

Haags Gemeentearchief

De kortste geschiedenis van

Laak

Centrum

Schippersbuurt

Binckhorst

Molenwijk

Laak

Laakkwartier
en Spoorwijk

Het levensverhaal van stadsdeel Laak

Een eeuwenoud kasteel, een Hollandse windmolen en een nieuwe Hindoetempel. Deze unieke gebouwen bevinden zich op loopafstand voor iedereen in Laakkwartier, Molenwijk, Schippersbuurt, Spoorwijk en de Binckhorst. Een stadsdeel met zulke opvallende gebouwen heeft honderden verhalen die voor iedere bewoner interessant zijn. Wie liet bijvoorbeeld dat kasteel bouwen en welke wereldberoemde schilder legde de Laakmolen vast? In de loop der jaren is dit deel van Den Haag sterk veranderd en het is nog steeds in ontwikkeling.

Het Haags Gemeentearchief geeft je in dit boekje een kort overzicht van die geschiedenis en verbindt deze met het huidige leven in jouw wijk.

Van prehistorie naar de woelige middeleeuwen: kasteel De Binckhorst

Het drassige veengebied van de Binckhorst wordt al sinds de prehistorie bewoond. Dat blijkt uit archeologisch onderzoek. Bij de bouwwerkzaamheden aan de Binckhorstlaan in de jaren 70 van de vorige eeuw werden Romeinse scherven gevonden. In de 14e eeuw werd kasteel De Binckhorst gebouwd. Vanaf de 17e eeuw stond er een boerderij naast. De eerste bewoner van een huis op deze plek was een echte ridder: Evert van den Binckhorst, die leefde omstreeks het jaar 1076. In 1345 werd aan de

westzijde de Trekvljet gegraven. Het kasteel werd vaak belegerd als het oorlog was. Het eerste kasteel is verwoest en in de 17e eeuw weer herbouwd op dezelfde plek, langs de route van de oude Romeinse weg, die we nu kennen als de Binckhorstlaan.

Enkele jaren geleden liet de gemeente de kasteeltuinen opnieuw inrichten en uitbreiden. Nu is er een groene wandelzone naar de begraafplaats St. Barbara, een oase van rust in de drukke Binckhorst.

1730 Ingekleurde prent van kasteel de Binckhorst door G. van Giesen

1870 Schilderij 'De Trekvljet' door Jan Hendrik Weissenbruch. Op de voorgrond de Laakmolen. Collectie Kunstmuseum

De Laakmolen

Al in de 15e eeuw werd het waterpeil in polders met behulp van windkracht beheerst. De Laakmolen aan de Haagse Vliet, op de hoek van de Laakkade en de Trekweg, herinnert daaraan. Deze poldermolen uit 1699 staat op de fundamenten van een oudere molen. De Laakmolen zorgde er tot 1938 samen met de Broekslootmolen of Nieuwe Molen voor dat het water in de Noordpolder op de gewenste hoogte bleef. De molen is afgebeeld door bekende Haagse kunstschilders zoals de stadsschilder Jan H. Weissenbruch (1824-1903). Zijn doek 'De Trekvljet' bevindt zich bij het Haags Kunstmuseum. In 1882 werd de Laakmolen door niemand minder dan Vincent van Gogh (1853-1890) in

een aquarel afgebeeld. Het landelijke karakter van de omgeving zou echter snel verdwijnen. Eind 19e eeuw groeide de bevolking van Den Haag hard en kreeg de stad behoefte aan gebiedsuitbreiding.

juli 1882 Aquarel van de Laakmolen door Vincent van Gogh. Foto gemaakt door veilinghuis Christie's in 2015

Van polder naar stadswijk

Tot 1844 hoorde Laak bij Rijswijk. Toen de spoorlijn Amsterdam-Den Haag-Rotterdam werd aangelegd annexeerde Den Haag dit grondgebied. Aanleiding hiervoor was de veiligheid rond de spoorlijn. Rijswijk kon die, met maar twee veldwachters in dienst, niet garanderen. Rond 1900 werden de havens in Laak gegraven, waaraan zich al snel industrie vestigde. Vooral arbeiders met lage inkomens hadden goedkope woonruimte nodig. De gemeente liet bouwplannen maken. In 1909 diende de architect

Hendrik Petrus Berlage (1856 – 1934) zijn plan bij de gemeente in voor de bebouwing van het gebied tussen de Rijswijkseweg en de Trekvliet. De gemeenteraad keurde het ontwerp goed en tussen 1915 en 1921 werd Molenwijk gebouwd. De wijk was bedoeld voor lagere ambtenaren, arbeiders en kleine middenstanders. Vanaf de jaren zeventig zijn vanwege grootschalige stadsvernieuwing de oorspronkelijke huizen in Molenwijk gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw.

1895 Aanleg van de Laakhaven. Fotograaf onbekend

Berlage was een idealistische architect die met zijn werk de onderlinge band van de stadsbewoners wilde bevorderen. Hij streefde naar eenvoud en dat zie je terug in zijn gebruik van simpele materialen. Zijn sobere manier van bouwen, de Nieuwe Haagse Stijl, is heel herkenbaar. Het zijn bakstenen gebouwen zonder versierselen en de opzet van de wijk is overzichtelijk. De gemeente was eigenaar van de meeste van de 1800 woningen. Het is een vroeg voorbeeld van sociale woningbouw in Den Haag. Berlages eenvoudige stijl sloot goed aan bij de crisisjaren. De middelen waren beperkt en er was geen geld voor luxe.

1925 Ansichtkaart van de Noordpolderstraat
Uitgave Artur Klitsch & Co.

Laakkwartier en Spoorwijk

In 1925 begon de aanleg van de straten en de verdere bebouwing. Het meeste werk werd in de jaren 30 gedaan en Laakkwartier en Spoorwijk zijn voltooid in 1940. Het Laakkwartier werd opgezet met ruimte voor onderwijs, sport, ontspanning en religie (toen voornamelijk katholiek en protestant). Markant zijn de kerkgebouwen en het Rembrandttheater aan het Lorentzplein waarin nu een supermarkt gevestigd is. Het centrale deel van Laakkwartier werd gebouwd door woningbouwcorporaties en particuliere bouwondernemers. Zij werkten met eigen architecten, waardoor de bebouwing veel afwisseling kent.

1963 Het Rembrandt Theater aan het Lorentzplein
Fotograaf Dick Stokvis

2009 Berlage straatlantaarn type 3, ontworpen door Piet Zwart in 1926. Foto Dienst Stedelijke Ontwikkeling (Willem Vermeij)

1930 Beetsstraat, nummers 33 – 90 door de Dienst Stedelijke Ontwikkeling

Ook op Spoorwijk drukte Berlage zijn stempel. Het werd een “tuinwijk” voor lage ambtenaren en arbeiders met portiekwoningen en arbeiderswoningen. In deze wijken werden de rood-witte lantarenpalen naar Berlages ontwerp geplaatst, die later weer zijn verdwenen.

Op de terreinen van de nieuwe Laakhaven, tussen station Hollandse Spoor en De Laak, kwamen fabrieken. In het voor ondernemers gunstig gelegen gebied werden bekende producten gemaakt als Felix Kattenbrood, de Haagse Hopjes van Rademaker, de radiatoren van Van Heijst, radio's en naaimachines.

ca. 1960 Reclameaffiche voor VeHa verwarming, ontworpen door Jan Sonnenborn

1911 Slachthuisterrein. Foto graaf onbekend

Het slachthuis

Aan de oostkant van de Laak werd tussen 1908 en 1911 het Openbaar Gemeentelijk Slachthuis gebouwd. Het slachthuis is ontworpen door de stadsarchitect A.A. Schadée. Hij leidde tussen 1891 en 1927 veel bouwprojecten in en rond Den Haag. Een deel van de oude, gerestaureerde bebouwing vormt nu een markant onderdeel van

de wijk. Op de rest van het terrein bevindt zich nu het stadsdeelkantoor, ontworpen door de Italiaanse architect Aldo Rossi (1931-1997). Tot in de jaren 80 van de vorige eeuw sprong er nog regelmatig een uit het slachthuis gevluchte koe in de Laak, in een poging aan de slacht te ontsnappen.

1994 Het Havenkantoor. Foto Dienst Stedelijke Ontwikkeling (Bert Mellink)

“Schipperkwartier”, Laak-Noord

De wijk dankt zijn volksnaam aan de schippers, die langs het Laakkanaal bij de huidige Goudriaankade mochten aanleggen. Het Schipperkwartier ligt tussen het treinspoor van Den Haag Hollands Spoor, de Laakhaven, de Rijswijkseweg en de Haagse Trekvliet, er staan 600 woningen. Het oude Schipperkwartier werd gebouwd tussen 1885 en 1920 en vanaf de jaren negentig vernieuwd. Een markant gebouw dat herinnert aan de vroegere functie is het opvallende oude havenkantoor aan de Goudriaankade.

3 juli 2021 Iphraim Chtatou van HVV Laakkwartier in duel met Dario del Fabro van ADO Den Haag tijdens de jaarlijkse oefenwedstrijd op het terrein van HVV Laakkwartier aan de Jan van Beersstraat.
Fotograaf Robin Butter

Sport in de nieuwe wijken

De hardwerkende bewoners van het Laakkwartier hadden behoefte aan ontspanning in hun vrije tijd. Voetbal was al een echte volkssport en in 1920 richtten een aantal vaste klanten van een herenkaperszaak de Haagsche Voetbalvereniging Laakkwartier (HvVL) op.¹ In de jaren 30 werd het in rood-zwarte shirts spelende juniorenteam zelfs kampioen van Den Haag.

In juni 1925 berichtte de *Haagsche Courant* over het vijfjarig jubileum: 'Alles tezamen genomen was het voor het Laakkwartier een schitterend feest, dat bij de talrijke roodzwart vereerders nog lang in herinnering zal blijven.' Tegenwoordig is de club gevestigd in het sportcomplex aan de Jan van Beersstraat, grenzend aan Rijswijk.

¹ www.laakkwartier.nl

Roeien bij de Binckhorst

Roeivereniging De Laak in de Binckhorst werd in 1911 door een select Haags gezelschap opgericht en het gebouw is in 1912 feestelijk geopend. De vereniging was deftig, veel leden waren academici met leidende posities in bestuur of bedrijfsleven. Nieuwe leden werden toegelaten na ballotage, de stemming over de vraag of iemand kan worden toegelaten tot een vereniging. Jaarlijks werden in september op

de Trekvliet (het Rijn-Schie-Kanaal) roeiwedstrijden georganiseerd over afstanden van 600 en 1200 meter. Het hoogtepunt was de strijd in september om de titel "kampioen van de Laak." Dit jaarlijkse evenement was voor de hogere klasse bedoeld, terwijl het voetbal in die tijd vooral de arbeiders aantrok. Den Haag was een stad van rangen en standen.

1937 Roeiwedstrijd op de Laak. Foto Polygoon

De jaren van de Duitse bezetting

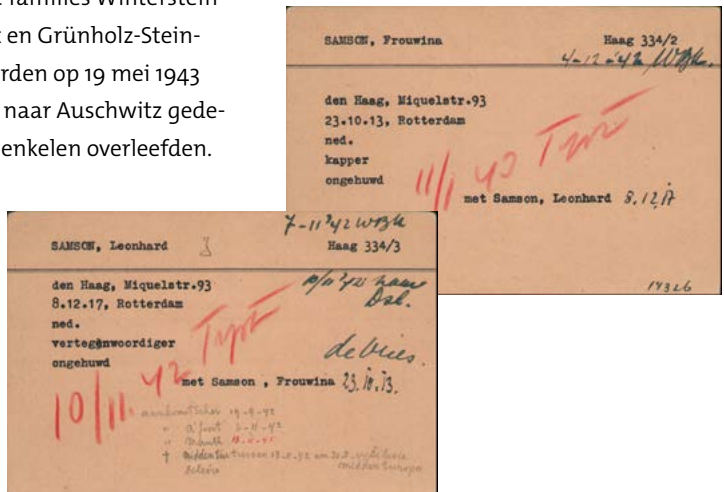
1940-1945

Na de crisisjaren met toenemende oorlogsdreiging kwam de Duitse inval op 10 mei 1940 toch als een schok. De Duitsers wilden de residentie innemen. De regering en de koninklijke familie konden net op tijd naar Engeland vertrekken. Er woedde een veldslag tussen het Nederlandse leger en Duitse troepen rond het vliegveld Ypenburg, op een steenworp afstand van de Binckhorst en Laak. De Nederlandse troepen gaven zich op 15 mei 1940 over en daarmee was de capitulatie een feit.

Bepaalde bevolkingsgroepen werden door de Duitsers vervolgd, opgepakt en naar concentratiekampen in Duitsland gebracht. De vervolging richtte zich grotendeels op Joden en de Roma en Sinti, maar ook op politieke tegenstanders van het Hitlerregime. Aan de Slachthuisgade verbleven Romagezinnen in hun woonwagens. De families Winterstein (7 personen), Freiwalt en Grünholz-Steinbach (8 personen) werden op 19 mei 1943 via kamp Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd, wat slechts enkelen overleefden.

Den Haag had voor de Tweede Wereldoorlog, na Amsterdam, de grootste Joodse gemeenschap in Nederland (ca. 17.000 personen in 1940). Meer dan 12.000 Haagse joden zijn in concentratiekampen- en vernietigingskampen vermoord. Velen werden na razzia's afgevoerd naar concentratiekampen en weinigen keerden terug. In de Miquelstraat 93 woonde Leonhard Samson, vertegenwoordiger van beroep, met zijn zuster Frouwina Samson, kapster. Beiden werden begin november 1942 via doorgangskamp Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd en zijn daar vermoord.

Kaarten van Leonard en Frouwina Samson uit de Joodse Raadcartotheek. In rood potlood de deportatiedatum. Collectie Arolsen Archives

V1- en V2 raketten werden door de Duitsers vanuit Rijswijk en Den Haag naar Engeland afgeschoten en vlogen over de wijk, wat voor veel bewoners een angstige ervaring was. Haagse mannen werden in 1944 na razzia's met Rijnaken vanuit de Laakhaven

naar Duitsland afgevoerd voor gedwongen tewerkstelling: de Arbeitseinsatz. De hongerwinter 1944-1945 eiste vele slachtoffers in grote steden als Den Haag. Na vijf jaar bezetting werd de stad op 8 mei 1945 bevrijd.

1929 Verffabriek Paulussen, gevestigd aan de Binckhorstlaan 171. Fotograaf onbekend

Economische groei na de oorlog: de wederopbouw 1946-1955

Alle oorlogsschade in de voor een deel verwoeste en geplunderde stad moest in de naoorlogse periode worden hersteld. Er was tekort aan voedsel, kleding, bouwmaterialen, brandstoffen én woningen. Schaarse producten konden alleen met een distributiebon worden gekocht. Voor de wederopbouw van de stad waren zand, hout, cement, brandstoffen en chemische producten belangrijk. De Laakhaven speelde een sleutelrol bij de aanvoer van grondstoffen per schip. Een bedrijf dat sterk groeide was verfprodu-

cent Paulussen aan de Trekvljet. Het werd een van de grotere verffabrieken van Nederland. Bij het 50-jarig bestaan had de fabriek een terrein van 15.000 m² en waren er 120 personeelsleden in dienst. Een oude hal van plaatijzer (een Romneyloods) herinnert aan de hoogtijdagen van dit bedrijf. De opkomst van de mobiliteit zien we terug in de RAC hallen (Laakhaven) en het Autopalace in De Binckhorst. De autoshowroom in de Binckhorst was in de jaren 1952 tot 2014 een kenmerkend gebouw, maar is gesloopt om plaats te maken voor de Rotterdamsebaan.

Migratie

De schaarste aan grondstoffen verdween in de loop van de jaren 50. Daarvoor in de plaats kwam de behoefte aan laagopgeleid en goedkoop personeel. In de jaren 60 ging de Nederlandse overheid eerst in landen als Italië en Spanje ‘gastarbeiders’ werven. Deze arbeidsmigranten vestigden zich in de wijken met lage huren. In de jaren 70 en 80 nam het aantal arbeidsmigranten uit Marokko en Turkije sterk toe. Velen wisten

met hard werken een goed bestaan op te bouwen voor zichzelf en hun gezinnen. Illegale immigranten zonder rechten werden uitgebuit. In 1975 hielden 30 illegale Marokkaanse arbeidsmigranten een hongerstaking in de Majellakerk. Zij eisten een verblijfsvergunning, maar gaven hun actie na twee weken op. Veel migranten gingen voorgoed in Den Haag wonen.

1975 Marokkaanse gastarbeiders houden een hongerstaking in de Majellakerk. Fotograaf Dick Stokvis

Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen

Nadat Indonesië onafhankelijk werd, kwam er veel Indische Nederlanders naar Den Haag. In de jaren 70 kwamen er veel mensen uit het koninkrijksdeel Suriname naar Nederland. Zij namen hun eetcultuur en hun geloof mee en velen stichtten hier een gezin. Hun aantal groeide sterk in de periode voordat het land op 25 november 1975 onafhankelijk werd. Ook veel mensen uit de Nederlandse Antillen hebben zich permanent in Laak gevestigd.

2017 Hindoetempel Sewa Dhaam in de Guido Gezellestraat gefotografeerd tijdens 'Wereldreis door eigen stad' door Emmy de Graaf. Collectie Beeldbank Den Haag

Oost-Europa

Ook de grote politieke ontwikkelingen in Europa aan het eind van de 20e eeuw droegen bij aan de arbeidsmigratie. Na toetreding in 2004 tot de EU door Oost-Europese landen zoals Polen wisten de burgers van deze staten hun weg naar Nederland te vinden. Velen van hen vestigden zich in de wijken van stadsdeel Laak en werken in de omliggende gemeenten, tot in het Westland.

In dit stadsdeel komen veel verschillende kleuren, geuren en smaken samen. Dat zie je terug in de restaurants waar je onder andere Marokkaanse, Poolse, Surinaamse en Turkse gerechten kunt bestellen. Veel ondernemers hebben hun wortels in die landen en in het aanbod van de supermarkten zijn een groot aantal producten daarvandaan afkomstig. Laak kent een brede mix van tientallen culturen en geloven.

2016 Winkels aan het Lorentzplein. Fotograaf Valerie Kuypers

Geloven in het stadsdeel

In 1964 brandde de Laakkerk aan de Isingstraat af. Deze werd daarna herbouwd en wordt nu gebruikt door de Chinees christelijke geloofsgemeenschap EMSI, die er diensten houdt in het Chinees en in het Nederlands. De nieuwe bewoners van de wijk namen hun geloof mee, en belijden dat in hun gebedshuizen. De Laakkapel in de Deimanstraat is nu een moskee en ook in het gebedshuis aan de Guido Gezellestraat belijden moslims hun geloof.

De Haagse Hindoetempel werd in 2019 feestelijk geopend. De tempel is een van de drie naast elkaar gelegen gebedshuizen in de Eerste van der Kunstraat in Laakhaven, van de stromingen Hindoe, Sikh en Hare Krishna. De derde tempel die rechts van de hindoetempel ligt, is van de Hare Krishna Hare Rama.

2004 Bidden en bestuderen van de Koran tijdens de laatste dag van de Ramadan in de El Mouahidin-moskee in de voormalige Laakkapel aan de Deimanstraat. Foto ANP (Joost van den Broek)

Van oud naar nieuw

De structuur van de regionale economie is sinds de jaren 1980 sterk veranderd. Het aantal ambtenaren nam af. Oude beroepen verdwenen en de vraag naar specialisten in de ICT en communicatie nam sterk toe. De technische school voor de luchtvaart, vernoemd naar de luchtvaarpionier Anthony Fokker, was sinds 1961 in de Binckhorst gevestigd en verhuisde in 1994

naar Hoofddorp. De 9 meter hoge hangar van 1200 vierkante meter met leslokalen, waarin de school gevestigd was, wordt nu gebruikt voor congressen. In het huidige gebied wordt ondernemerschap sterk bevorderd en zijn er veel mogelijkheden voor start-ups. De aanwezigheid van onderwijsinstellingen in Laak helpt het vestigingsklimaat voor jonge ondernemers.

1970 Hal van de MTS luchtvaarttechniek Anthony Fokker. Foto Haagsche Courant

2017 Gebouw van de Haagse Hogeschool. Fotograaf Fleur Beemster

De uitstraling van de Haagse Hogeschool en het ROC Mondriaancollege

In Laakhaven bevindt zich een belangrijke motor van de kennismaatschappij; de Haagse Hogeschool, waarvan de nieuwbouw in 1997 werd geopend. De school trekt nu getalenteerde studenten uit de wijde regio aan. Er is uitwisseling met het buitenland, waardoor internationale studenten langere tijd in de stad verblijven. Daardoor heeft de wijk een extra kleurrijk karakter. Dat zie je terug in de horeca, de culturele activiteiten en in de gebedshuizen.

Een bijzonder gebouw is het kleurrijke pand van het ROC Mondriaancollege aan het Leeghwaterplein. Dit staat vlak bij de Megastores, een van de grootste winkelcentra in de Benelux. De school biedt praktische beroepsopleidingen aan voor studenten uit de omgeving.

2017 Het ROC Mondriaancollege
Fotograaf Jurriaan Brobbel
Collectie Beeldbank Den Haag

2011 Laakhaven nu met de gerestaureerde kranen die herinneren aan de bedrijvigheid van vroeger
Foto DSO (Bert Mellink)

In de nieuwe kantoren hebben zich meerdere internationale bedrijven, zoals telecomproviders en softwareontwikkelaars gevestigd. Er is ook ruim voldoende plaats voor startende en kleine ondernemers. Toch zien we de industriële geschiedenis van de Laakhaven nog terug in de monumentale gebouwen en de gerestaureerde kranen

langs het water van de Laak. Heden en verleden vloeien samen langs de Laak. Ook de Haagse studenten hebben het water ontdekt. Het botenhuis van de Haagse Studenten Roeivereniging Pelargos vormt het centrum van een bloeiend verenigingsleven voor studenten.

2016 Eerstejaars studenten maken tijdens de HOP-week kennis met studenten roeivereniging Pelargos Laakhaven. Fotograaf Jurriaan Brobbel

De toekomst van Laak ben jij!

Het stadsdeel Laak heeft een boeiende en kleurrijke geschiedenis. De uitdagingen die deze eeuw gaat bieden zijn nog onbekend. Voor alle bewoners zijn er voorzieningen beschikbaar om de uitdagingen in het leven aan te kunnen. De scholen zorgen ervoor dat de nieuwe generaties hun weg vinden in de kennismaatschappij. Ridder of roeiers, alle bewoners van dit stadsdeel

kunnen hun eigen geschiedenis maken en schrijven. Voetballers of vechtsporters, iedereen kan een bijdrage leveren aan de opbouw van de wijk. Ondernemer, student of ambtenaar: met jouw levensverhaal kun je ervoor zorgen dat de verbindingen in het stadsdeel worden versterkt. Zo bouwen we samen aan een goede sociale en economische basis voor de toekomst.

2018 Fietsparcours tijdens de Stadsspelen Den Haag die in Laak gehouden werden
Fotograaf Valerie Kuypers. Collectie Beeldbank Den Haag

Bronnen

- diverse publicaties van de Stichting Haags Industrieel Erfgoed, www.shie.nl
- www.delpher.nl
- www.haagsgemeentearchief.nl
- www.vijfeeuwenmigratie.nl
- www.monumentenzorg.nl
- Haagse Archeologische Rapportage (HAR) 1507
- Bart van der Boom, Den Haag in de Tweede Wereldoorlog (Den Haag 1995)
- Peter Jorna, Sinti en Roma in Den Haag. Voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog (1900-1970)
- diverse websites van in de brochure genoemde organisaties

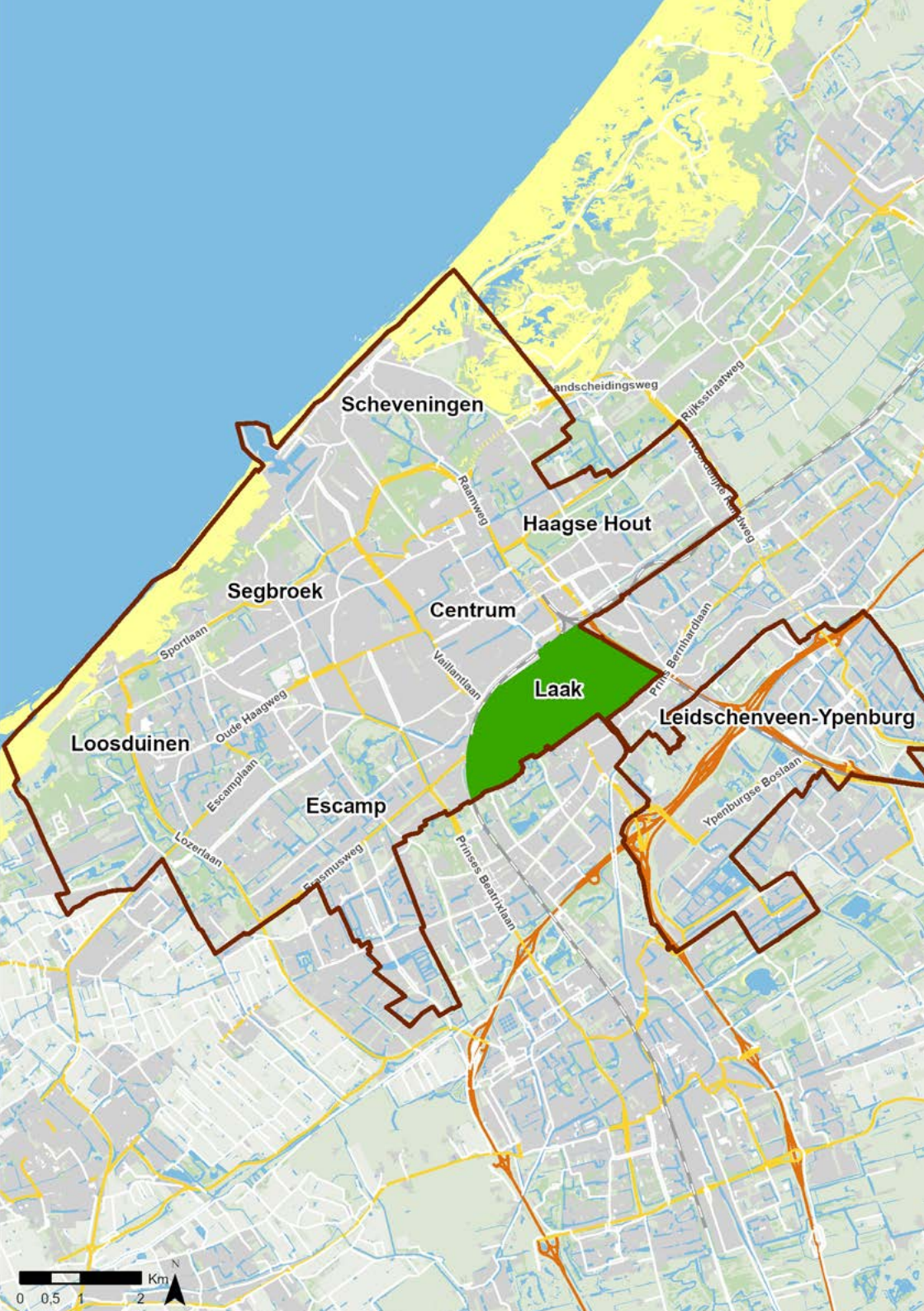
Colofon

Dit is een uitgave van
Gemeente Den Haag
Haags Gemeentearchief
Spui 70
2511 BT Den Haag
haagsgemeentearchief@denhaag.nl
www.haagsgemeentearchief.nl

Afbeeldingen Haags Gemeentearchief tenzij anders vermeld

Foto omslag Arda Genc van HVV Laakkwartier aan de bal tijdens de jaarlijkse oefenwedstrijd tegen ADO Den Haag op het terrein van HVV Laakkwartier aan de Jan van Beersstraat. 3 juli 2021.
Fotograaf Robin Butter

September 2021

Schevevingen

Haagse Hout

Segbroek

Centrum

Laak

Leidscheveen-Ypenburg

Loosduinen

Escamp

Volg ons ook op:

[haagsgemeentearchief](#)

[@haagsarchief](#)

